

ВИДИ ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ УЧНІВ В УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

У статті розглядаються сучасні проблеми контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів на освітньому просторі України, розкриваються види оцінювання, аналізується характерне для української загальноосвітньої школи поєднання традиційних форм внутрішнього оцінювання знань умінь та навичок учнів і нових, інноваційних.

Ключові слова: оцінювання, зовнішнє оцінювання, внутрішнє оцінювання, тестування, шкала оцінювання.

В статье рассматриваются современные проблемы контроля и оценки учебных достижений учащихся в образовательном пространстве Украины, раскрываются виды оценивания, анализируется характерное для украинской общеобразовательной школы сочетание традиционных форм внутреннего оценивания знаний, умений и навыков учащихся, а также новых, инновационных.

Ключевые слова: оценка, оценивание, внутреннее оценивание, тестирование, шкала оценивания.

The article deals with modern problems of monitoring and assessment of student's achievement in the educational space of Ukraine. The article discloses different types of assessment, analyzes distinctive combination for Ukrainian secondary school which combines traditional forms of interior assessment of student's knowledge and skills with modern forms of grading.

Key words: grade, assessment, internal assessment, testing, grading scale.

Постановка проблеми. Невпинна інтеграція і глобалізація соціальних, економічних та культурних процесів, зміни у техніці, технологіях, комунікаціях потребують відповідної модернізації освітнього простору, його кореляції з процесами, що відбуваються в освітніх системах різних країн. Адже саме освіта є тим каталізатором наукового, суспільного та, навіть, ментального розвитку суспільства, без якої будь-яка нація та будь-яке суспільство деградуватиме. Перед освітою поставлено завдання виховання повноцінного члена суспільства – людини, яка б приносила йому якнайбільше користі і завдала якнайменше шкоди. А починається це виховання зі шкільної освіти. Модернізуючись, суспільство змінює і свої основні засоби впливу. Однією з перших на сучасні запити соціуму реагує освіта: оновлюється зміст, впроваджуються інноваційні технології

навчання, зазнає змін система оцінювання якості підготовки підростаючого покоління до життя в суспільстві.

Проблема якості освіти, її об'єктивна оцінка набуває особливої актуальності напередодні нової освітньої реформи. Адже результати оцінювання якості освіти є основою для вироблення освітньої стратегії і тактики, оцінювання роботи закладів освіти зокрема й освітніх систем в цілому. Об'єктивне та справедливе шкільне оцінювання відіграє важливу роль у вихованні дитини, підготовці її до активної діяльності в суспільстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За останні два десятиліття в українській педагогічній науці з'явилося чимало досліджень (С. Гончаров, Ю. Жук, Т. Канівець, С. Кашина, О. Локшина, О. Ляшенко, С. Науменко, О. Савченко та ін.), присвячених проблемам оцінювання якості освіти, моніторингу навчальних досягнень учнів тощо. Проте, незважаючи на глобальність питання, воно досі недостатньо вивчене, а на головні питання щодо того, як зробити шкільне оцінювання універсальним і об'єктивним, як знешкодити негативний та посилити позитивний вплив різних видів оцінювання на школярів та їхні подальші успіхи у дорослому житті ще не знайдено відповідь.

Мета статті: проаналізувати систему оцінювання якості знань учнів загальноосвітньої школи в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз і оцінювання знань, умінь та навичок учнів – невід'ємний структурний компонент навчального процесу. Виходячи з логіки навчального процесу, він є, з одного боку, завершальним етапом оволодіння певним змістовим блоком, а з іншого – своєрідною сполучною ланкою в системі навчальної діяльності. Оцінювання навчальних досягнень учнів набуває все більш вагомий ролі у європейському шкільництві. Це явище пов'язане із тим, що все більш поширюється теорія курикулуму, де оцінювання позиціонується рівноцінним елементом курикулярної структури [5, с. 221]. Класичне визначення оцінювання запропоноване новозеландським вченим К. Бібі, який визначав його так: «Оцінювання – це систематичне збирання і тлумачення фактів, за якими йде наступний етап – судження про їхню цінність і відповідне планування подальших дій» [2, с. 15–41]. Оцінювання як результат моніторингу якості освіти в європейських країнах здійснюється з метою: удосконалення педагогічних засобів; визначення результативності навчання та виховання учнів; порівняння навчальних закладів, встановлення рейтингу; визначення ефективності використання коштів і ресурсів; планування та прогнозування розвитку освітньої галузі певного регіону, міста; формування освітньої політики держави, регіону; визначення престижності та конкурентоспроможності національної системи освіти [4, с. 30–31].

У освітній практиці більшості країн світу (в тому числі і в Україні) поширені два види оцінювання: зовнішнє (здійснюється періодично

спеціальними установами і фахівцями за відповідною технологією); внутрішнє (проводяться на рівні групи, класу, школи вчителями-предметниками, або групою вчителів окремої школи, шкільними психологами за їх бажанням або за вимогою керівництва школи з використанням власних методичних матеріалів для внутрішніх потреб та звітування про результати оцінювання перед батьками).

Проаналізуємо, насамперед, форми внутрішнього оцінювання знань учнів. Об'єктом оцінювання навчальних досягнень учнів є знання, вміння та навички, досвід творчої діяльності, емоційно-ціннісного ставлення до навколишньої дійсності. Під оцінкою знань, умінь та навичок українські дидакти розуміють процес порівняння досягнутого учнями рівня володіння ними з еталонними вимогами, описаними в навчальній програмі. Як процес, оцінка знань, умінь та навичок реалізується в ході контролю (перевірки) останніх. Успіхи навчально-пізнавальної діяльності учнів характеризуються кількісними та якісними показниками, що виражаються й фіксуються в оцінці успішності – системі певних показників, які відображають об'єктивні знання, уміння та навички.

У виданому Міністерством освіти і науки України документі «Загальні критерії оцінювання навчальних досягнень у системі загальної середньої освіти» зазначено: «Визначення рівня навчального прогресу учнів є особливо важливим з огляду на те, що навчальна діяльність у кінцевому результаті повинна не просто дати людині суму знань, умінь чи навичок, а сформувати рівень компетенції» [3].

Завданням оцінювання навчальних досягнень учнів, на думку українського дослідника С. Гончарова, є: показати учням рівень їхнього засвоєння матеріалу; визначити найкращих учнів за результатами; стимулювати мотивацію учнів до отримання сучасних знань; визначити, наскільки здібний кожен учень; з'ясувати, чи є необхідність у додатковому навчанні; поставити оцінки учням [1].

З метою забезпечення об'єктивного оцінювання рівня навчальних досягнень учнів запроваджено 12-бальну шкалу, побудовану за принципом урахування їх особистих досягнень. При визначенні навчальних досягнень учнів аналізу підлягають: характеристики відповіді учня: елементарна, фрагментарна, неповна, повна, логічна, доказова, обґрунтована, творча; якість знань: правильність, повнота, осмисленість, глибина, гнучкість, дієвість, системність, узагальненість, міцність; ступінь сформованості загально навчальних та предметних умінь і навичок; рівень оволодіння розумовими операціями: вміння аналізувати, синтезувати, порівнювати, абстрагувати, узагальнювати, робити висновки тощо; досвід творчої діяльності (вміння виявляти і розв'язувати проблеми, формулювати гіпотези); самостійність оцінних суджень [10]. На основі цих орієнтирів виокремлюють чотири рівні навчальних досягнень учнів. Контроль навчальних досягнень учнів ділиться на види залежно від дидактичної

мети. Існують такі методи контролю: діагностичний контроль (цей метод спрямований на визначення рівня освітньої компетентності учнів); поточний контроль (націлений на перевірку якості засвоєння знань); повторний контроль (спрямований на засвоєння навичок, умінь та засвоєного матеріалу); тематичний контроль (направлений на перевірку рівня знань та навичок у межах однієї теми чи навчальної дисципліни); підсумковий контроль (має на меті виявити рівень засвоєння матеріалу в кінці семестру чи вивчення дисципліни) [7].

Поточне оцінювання – це процес встановлення рівня навчальних досягнень учня (учениці) в оволодінні змістом предмета, вміннями та навичками відповідно до вимог навчальних програм. Об'єктом поточного оцінювання рівня навчальних досягнень учнів є знання, вміння та навички, самостійність оцінних суджень, досвід творчої діяльності та емоційно-ціннісного ставлення до навколишньої дійсності. Поточне оцінювання здійснюється у процесі поурочного вивчення теми. Його основними завдання є: встановлення й оцінювання рівнів розуміння і первинного засвоєння окремих елементів змісту теми, встановлення зв'язків між ними та засвоєним змістом попередніх тем, закріплення знань, умінь і навичок.

В Україні поширені такі форми поточного оцінювання: індивідуальне, групове та фронтальне опитування; робота з діаграмами, графіками, схемами; зарисовки біологічних об'єктів; робота з контурними картами; виконання учнями різних видів письмових робіт; взаємоконтроль учнів у парах і групах; самоконтроль. Інформація, отримана на підставі поточного контролю, є основною для коригування роботи вчителя на уроці.

Тематичному оцінюванню навчальних досягнень підлягають основні результати вивчення теми (розділу). Тематичне оцінювання навчальних досягнень учнів забезпечує: усунення безсистемності в оцінюванні; підвищення об'єктивності оцінки знань, навичок і вмінь; індивідуальний та диференційований підхід до організації навчання; систематизацію й узагальнення навчального матеріалу; концентрацію уваги учнів до найсуттєвішого в системі знань з кожного предмета.

Контроль навчання також ділиться за:

- часом проведення (вхідне, поточне, підсумкове);
- методами оцінювання (формальне і неформальне);
- моделями (відповідно до критеріїв, відповідно до норм та відповідно до розвитку та прогресу);
- походженням (стандартизоване, укладене викладачем та аутентичне) [7].

В Україні застосовуються такі типи оцінювань, як опитування, письмове опитування, усне тестування та диктант. Однак, найчастіше використовуються письмове опитування та письмове тестування, або змішаний тип оцінювання. Тестування, за визначенням німецького вченого

К. Інгенкампа (*Karlheinz Ingenkamp*), яке вважається класичним: «...це – метод педагогічної діагностики, за допомогою якого вибір поведінки, що презентує передумови чи результати навчального процесу, повинен максимально відповідати принципам зіставлення, об'єктивності, надійності та валідності вимірів, повинен пройти опрацювання й інтерпретацію й бути прийнятним для застосування в педагогічній практиці» [9, с. 5].

Під час розгляду тестування, як способу оцінювання, треба розглянути його з позиції відмінності від інших форм контролю оцінювання. Так, виділяють декілька відмінностей:

- зміст тесту чітко планується, зміст тесту ретельно відбирається та перевіряється експертами; планується форма завдань, їхній вид та кількість і, навіть, розташування;
- форма завдань у тестах завжди стандартизована, як за формою пред'явлення, так і за формою запису відповідей;
- наявність та публічність статистичних характеристик тестових завдань: до початку тестів вже відомо, яка буде складність пропонованого завдання, чи буде воно однаково виконуватися слабкими і сильними піддослідними чи ні;
- існують спеціальні шкали, які співвіднесені зі стандартизованими нормами для визначення результатів тестування;
- наявність оцінок точності вимірювання (помилки вимірювання). За допомогою статистичних методів можливо оцінити помилку вимірювання, а за результатами оцінки прийняти або не прийняти результати тестування [8, с. 61–69].

Отже, завдяки таким особливостям, тестування є найбільш ідеальним способом оцінювання навчальних досягнень учнів, оскільки ставить усіх школярів в однакові умови та на перший план ставить саме знання. Тестування буває декількох видів. Серед них можна виділити: тести досягнень; тести інтелекту; тести креативності; тести особистісні тощо. Тестування є практичним та ефективним способом оцінювання навчальних досягнень учнів.

Поряд з іншими формами оцінювання ефективною у старшій школі є рейтингова система, яка сприяє формуванню ключових компетентностей і застосовується для підвищення мотивації учнів до навчання, формування ключових компетентностей, підвищення об'єктивності оцінювання впродовж усього навчання, які отримують учні за виконання різних видів робіт (самостійна робота, підсумкова робота, творча робота, олімпіади, виставки, конкурси творчих робіт, науково-дослідні й художні проекти, діяльність в органах учнівського самоврядування, у соціально-корисних проектах тощо). Ця система передбачає визначення рівня оволодіння учнями навчальним матеріалом з кожної навчальної теми чи навчального курсу, цілісної сформованості знань, умінь та навичок [6, с. 72–79].

Висновки і перспективи. Отже, оцінювання навчальних досягнень учнів набуває все більш вагомій ролі в європейській системі освіти, що впливає і на особливості цього явища в Україні. Цей вплив відбувається через використання найкращого закордонного освітнього досвіду та втілення його в українську систему освіти з урахуванням наших реалій. Таким чином, в освітній практиці України поширене як зовнішнє (ЗНО), так і внутрішнє оцінювання навчальних досягнень учнів. Також поширеним в Україні є тестування. При цьому, використовуються всі його види, такі як: тести інтелекту, тести креативності, тести досягнень тощо. Тестування в його класичному вигляді є одним із типів письмового оцінювання. Але, в українському освітньому просторі задіяні й інші види оцінювання, а саме: усне опитування, письмове опитування та диктант; існує й усне тестування. Можна із впевненістю сказати, що розвиток систему шкільного оцінювання в Україні – це основа подальшого розвитку якості та змісту шкільної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гончаров С. М. Вища освіта в Україні і Болонський процес : навч.-метод. посіб. для підготов. магістрів, асп. та перепідготов. викл. вищ. навч. закл. / С. М. Гончаров, В. С. Мошинський ; Нац. ун-т вод. госп-ва та природокористування. – Рівне, 2005. – 141 с.
2. Гусен Т. Моніторинг стандартів освіти: чому і як усе почалося [Текст] / Торстен Гусен, Альберт Тайджиман // Моніторинг стандартів освіти / [за ред. Альберта Тайджимана і Т.Невілла Послтвейта]. – Л. : Літопис, 2003. – С. 15–41.
3. Загальні критерії оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти // Відкритий урок. – 2009. – №1. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://osvita.ua/school/materials/estimation/2358/>
4. Кашина Г. С. Зовнішнє незалежне оцінювання в освіті України : курс лекцій : навч. посіб. / Г. С. Кашина, В. П. Сергієнко. – Луцьк, 2010. – 115 с.
5. Локшина О. Зміст шкільної освіти в країнах Європейського союзу / О. Локшина. – К. : СПД Богданова А. М., 2009. – 404 с.
6. Науменко С. Система та методи оцінювання компетентностей учнів / С. Науменко // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету ім. П. Г. Тичини. – К., 2014. – № 51. – С. 72–79.
7. Орієнтовні вимоги до оцінювання навчальних досягнень учнів. Наказ МОН України від 30.08.11 № 996 (додатки 1 – 12) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kievtest.org.ua/normativni-dokumenty>.
8. Канівець Т. М. Основи педагогічного оцінювання: [Навчально-методичний посібник] / Т. М. Канівець. – Ніжин : Видавець П. П

- Лисенко М. М., 2012. – 102 с.
9. Ингенкампа К. Педагогическая диагностика / Под ред. К. Ингенкампа. Перевод с нем. – М. : Педагогика. – 1991. – 525 с.
10. Про запровадження 12-бальної шкали оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти. Наказ Міністерства освіти та науки України № 428/48 від 04.09.2000 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uazakon.com/document/spart40/inx40151.htm>